

Nationalt Center for
Forebyggelse af Ekstremisme

Maskulinitet, køn og ekstrem islamisme

Nationalt Center for Forebyggelse af Ekstremisme

Forfattet af Sune Qvortrup Jensen.

© 2019 Nationalt Center for
Forebyggelse af Ekstremisme

Tlf. 72 14 27 00
E-mail: ekstremisme@siri.dk
www.stopekstremisme.dk

December 2019

Alle rettigheder tilhører Nationalt
Center for Forebyggelse af Ekstremisme.

Udgivelsen kan frit hentes på www.stopekstremisme.dk

Nationalt Center for Forebyggelse af
Ekstremismes udgivelser kan frit citeres
med tydelig kildeangivelse.

Om denne forskningsartikel

Denne artikel er udarbejdet på foranledning af Nationalt Center for Forebyggelse af Ekstremisme under Udlændinge- og Integrationsministeriet.

Den forskning, som formidles i artiklen, har fundet sted under et treårigt forskningsprojekt om radikaliseringsprocesser finansieret af Aalborg Universitets strategiske pulje til støtte af særligt talentfulde unge forskere.

Projektet har ud over undertegnede været bemandet af PhD stipendiat Jeppe Fuglsang Larsen, som hermed takkes for kommentarer til en tidlig udgave af manuskriptet. Ansvar for artiklens pointer påhviler alene forfatteren.

- *Sune Qvortrup Jensen*

1. Indledning

Den danske og internationale forskning i radikaliserings, politisk vold og ekstremisme er de sidste år vokset betydeligt, og forskningen peger i dag på en række sammenhænge mellem forskellige typer af individuelle og sociale baggrundsfaktorer og mekanismer på den ene side, og tilslutningen til ekstremistiske organiseringer på den anden. Forskningen rummer imidlertid også en række helt eller delvist blinde pletter. En af de blinde pletter er således betydningen af køn og maskulinitet. Denne blinde plet kan måske bedst beskrives, ved at pege på et påfaldende paradoks: Der findes adskillige studier, der kortlægger de socioøkonomiske og demografiske baggrundsforhold for kendte politiske eller religiøse ekstremister, herunder personer der har begået vold i den ekstreme islamismes navn. Selv om det fremgår af disse studier, at de allerfleste aktive aktører i disse miljøer er mænd – det anslås eksempelvis at over 90 % af gerningspersonerne i terrorangreb mellem 1982 og 2016 hvor gerningspersonens køn er kendt, var mænd (Noonan 2017) – er dette imidlertid en observation, der sjældent tillægges analytisk betydning. Hertil kan føjes, at køns- og maskulinitetsforskere har studeret forholdet mellem tilslutning til politisk ekstremisme og vold på den ene side og maskulinitet på den anden side ganske indgående (se fx Christensen & Jensen 2010, Christensen & Rasmussen 2015, Starck & Luyt 2019), uden at dette har fået den bredere forskning i tilslutning til ekstreme grupperinger til for alvor at inkludere køn og maskulinitet som relevante dimensioner for at forstå udviklingen af ekstremistiske holdninger eller tilslutning til ekstremistiske organiseringer. Det er således lidt af et paradoks, at den bredere forskning i tilslutning til ekstreme grupperinger ganske vist observerer,

at de fleste ekstremister er mænd, men at den samtidig ikke har kunnet indoptage indsigter fra køns- og maskulinitetsforskningen.

Formålet med denne artikel er i forlængelse heraf at belyse en række sammenhænge mellem køn og maskulinitet på den ene side og tilslutning til ekstremistiske grupperinger på den anden, samt at give nogle bud på de forebyggelsesmæssige implikationer af de pågældende sammenhænge. Køn og maskulinitet forstås i artiklen grundlæggende som noget socialt og kulturelt, det vil sige som et sæt af forventninger og forestillinger mennesker har til og om hinanden (se uddybning nedenfor). Artiklen fokuserer primært på ekstrem islamisme, men berører undervejs såvel højre- som venstreekstremisme. Med ekstrem islamisme menes strømninger og organiseringer, som har basis i en specifik og ekstrem fortolkning af Islam, og som virker gennem vold eller tilskynder til vold. Der ligger ikke i denne begrebsbrug en antagelse om, at de fleste eller blot mange muslimer sympatiserer med denne strømning. Snarere tværtimod – de fleste af den ekstreme islamismes ofre, er mainstream muslimer. Den specifikke organisation Islamisk Stat vies særlig opmærksomhed i teksten ud fra den betragtning, at denne udgør en særlig aktuel trussel, og derfor er særlig relevant, også selv om den i skrivende stund lider militært nederlag. Det vil fremgå hvornår teksten omhandler ekstrem islamisme i bred forstand, og hvornår den specifikt omhandler Islamisk Stat. Desuden skal det nævnes, at der findes en række konkurrerende, delvist overlappende begreber, for det der her kaldes ekstrem islamisme – radikal islamisme, voldelig salafisme, militant salafisme, militant Islam, jihadisme etc. – her er eks-

trem islamisme valgt som gennemgående begreb, idet denne term er både umiddelbart forståelig og relativt neutral.

Det er artiklens udgangspunkt, at ekstrem islamisme, betragtet som en international strømning, rummer en traditionel og patriarkalsk kønsideologi ofte koblet til en særdeles rigid måde at praktisere køn på. Den ekstreme islamisme er gennemgående kendetegnet ved et stærkt antifeministisk, homofobisk og misogynt syn på køn og seksualitet. Gennemgående betragtes traditionelle kønsroller således som udtryk for Allahs vilje, mens eksempelvis homoseksualitet eller sex før ægteskabet opfattes som alvorlige forbrydelser. Eller som den internationalt højt respekterede australske maskulinitetsforsker R.W. Connell lakonisk har bemærket det:

”De seneste års islamistiske oprør, fra Afghanistan til Nigeria, er om noget mere patriarkalske, end de regimer de kæmper imod” (Connell 2016: 313)¹.

Et oplagt eksempel er Taliban-regimet i Afghanistan, som afskaffede uddannelse til piger, og forbød kvinder at færdes i det offentlige rum, uden at følges med mænd, ligesom kvinders erhvervsarbejde blev forbudt (Kim-mel 2003: 616). Det ekstreme syn på køn begrænser sig imidlertid ikke til idealer eller strenge almene leveregler i perioder med fred eller relativ stabilitet. Også i krigs- eller konfliktsituationer udviser den ekstreme islamisme et ganske ekstremt syn på køn. Det er således i dag veldokumenteret, at Islamisk Stats krigsførelse i Syrien var kendetegnet ved systematisk og omfattende kønnet vold, herunder systematisk voldtægt, seksuel tortur, offentlig massevoldtægt, sexslaveri, og generelt en tilgang hvor kvinder blev opfattet som et krigsbytte der kunne foræres til Islamisk Stats krigere som kvittering for indsatsen på slagmarken, ofte praktiseret på den måde,

at familier i erobrede områder blev truet til at bortgifte deres døtre til Islamisk Stats krigere, og blev slået ihjel, hvis de nægtede (For en gennemgang se van Leuven, Mazurana & Gordon 2016). Hertil kommer den særligt bestialske behandling af det etniske mindretal Yazidierne, som af Islamisk Stat blev opfattet som vantro, og som i hundredevis blev voldtaget og dræbt i august 2014 (Amnesty International 2014), det forhold at Islamisk Stats systematiske kønnede vold blev udstrakt til også at gå ud over børn/piger (van Leuven, Mazurana & Gordon 2016: 114 ff.) samt henrettelser af homoseksuelle mænd i erobrede områder.

I lyset af ovenstående beskrivelse af Islamisk Stats kønnede vold, kan det være vanskeligt at forstå, at en del af Islamisk Stats – og mere generelt den internationale ekstreme islamismes – tiltrækningskraft netop er knyttet til dens opfattelse af køn. Ikke desto mindre er der meget der tyder på, at en del af den internationale ekstreme islamismes tiltrækningskraft – herunder dens appeal til unge mænd i Vesten – netop handler om køn, og at der aktivt spilles på kønnede betydninger i rekrutteringsøjemed. Den ekstreme islamisme tilbyder således dels en klart defineret og entydig kønsforståelse, som kan være attraktiv for unge mænd og i nogen grad også unge kvinder, dels en form for remaskulinisering, som kan være attraktiv for unge mænd, der opfatter deres maskulinitet som truet. Køn og maskulinitet er altså relevant på flere forskellige niveauer. Artiklen forholder sig til flere af disse niveauer idet den både diskuterer bevidst formulerede budskaber fra en afsender der spiller på kønnede betydninger (propaganda), tiltrækningskraft og mere eller mindre bevidste processer på modtagerniveauet, samt konkret kønnet adfærd. Det vil fremgå hvornår artiklen bevæger sig på hvilket niveau. For at forstå disse niveauer er det imidlertid nødvendigt kort at introducere nogle teoretiske pointer om køn og maskulinitet.

2. Teoretiske pointer om køn og maskulinitet

Denne artikel trækker på en række teoridannelser om køn og maskulinitet som et socialt og kulturelt anliggende. Det betyder, at køn kan opfattes både som en social struktur, som en komponent i menneskers identitet og som et sæt af forventninger og forestillinger mennesker har til og om hinanden. Disse forventninger og forestillinger kan have en ganske stor kraft, fordi der er positive gevinster knyttet til at imødekomme dem, ligesom man kan blive straffet socialt for ikke at leve op til udbredte opfattelser af køn (West & Zimmermann 1987, Butler 1990, West & Fenstermaker 1995). Man taler i denne forbindelse om, at mennesker 'gør' - eller performer - køn, når de udviser en adfærd, der i en given social kontekst svarer til forventningerne til deres køn. Køn kan i denne sammenhæng opfattes som noget, man viser og beviser over for hinanden i sociale interaktioner med andre mennesker. I denne forbindelse kan maskulinitet opfattes som noget, drenge og mænd gør og performer for dermed at opnå en entydig social identitet som kønnede individer, det vil sige 'rigtige' mænd eller drenge. Vold kan eksempelvis være en måde at performe maskulinitet, fordi vold historisk og kulturelt er konnoteret til mandekønnet, ligesom krig og eksempelvis rollen som soldat eller kriger historisk er knyttet til mandekønnet.

Ifølge R.W. Connell findes der imidlertid i de fleste samfund et hierarki af maskuliniteter. Connell benævner den form for maskulinitet, som er øverst i *hierarkiet hegemonisk maskulinitet* og anfører, at der ofte vil være tale om en maskulinitet, som andre mænd ser op til og forsøger at efterstræbe, samt en form for maskulinitet der legitimerer mænds magt over kvinder. Over for denne hegemoniske ma-

skulinitet står andre former for maskulinitet som Connell benævner som henholdsvis underordnede, medvirkende og marginaliserede maskuliniteter (1995). Samtidig med påpegingen af et hierarki af maskuliniteter understreger Connell, at maskulinitetsbegrebet både rummer et sæt af forventninger og et sæt af praksisformer - maskulinitet er altså noget der bliver til, i samspillet mellem forventninger til at handle på en bestemt måde og selve handlingerne. I tillæg hertil påpeger Connell, at man kan identificere hegemonisk maskulinitet på forskellige niveauer, fra konkrete organiseringer og sammenhænge til nationale og overnationale kontekster. Det afhænger derfor af den sociale kontekst hvilke måder at gøre maskulinitet på, som er tillagt social værdi (Connell 1995, Connell & Messerschmidt 2005, Messerschmidt 2012)ⁱⁱ.

Ud over disse teorier om køn og maskulinitet trækker argumentationen i denne artikel på intersektionalitetsperspektivet, som i de seneste år har fået en stor gennemslagskraft i international kønsforskning. Dette perspektiv er bredt og mangefacetteret, men bygger grundlæggende på den antagelse, at sociale kategorier som køn, klasse og etnicitet er gensidigt konstituerende (Crenshaw 1991, Choo & Ferree 2010, Collins & Bilge 2016). Dette abstrakte udsagn kan også formuleres på den måde, at kønsidentiteter ikke kun er et spørgsmål om køn: Hvordan man har mulighed for at være mand, og hvilke forventninger der rettes til hvilken type mand man bør være, afhænger også af klasse og etnicitet. Eller udtrykt mere konkret: Mænds muligheder for at performe maskulinitet afhænger af deres generelle sociale situation.

Hvis man samtænker intersektionalitetsperspektivet med Connells begreb om hegemonisk maskulinitet, er det muligt at forstå nogle af de processer, som gør nogle maskuliniteter samfundsmæssigt dominerende og magtfulde, og henviser andre maskuliniteter til den sociale margin (Christensen & Jensen 2014). Her spiller forholdet mellem etnicitet, køn og klasse en væsentlig rolle. Uden at det kan gøres til en generel regel kan man således anlægge den gennemsnitsbetragtning, at muslimske mænd i Vesten ofte er placeret i de mindre privilegerede dele af samfundet. Samtidig fungerer den offentlige debat sådan, at muslimske mænd ofte skildres som gammeldags og problematiske på en måde, der giver deres maskulinitet lav social værdi (Gottzén & Jonsson 2012). Samlet set betyder dette, at mange muslimske mænd i Vesten henvises til en position, som det Connell kalder marginaliserede maskuliniteter (Christensen & Jensen 2014). I denne situation kan mænd opleve, at de ikke har adgang til de symboler og ressourcer, som mænd ellers kan bruge til at performe maskulinitet (Christensen & Jensen 2019). Hvis man har svært ved at opnå fodfæste på arbejdsmarkedet, har lav eller ingen uddannelse, er relativt fattig, og generelt har lav social status, kan det eksempelvis være vanskeligt at fastholde eller opbygge en kønsidentitet som en stærk og handlekraftig mand, der er i stand til at forsørge sin familie. Maskuliniteten kan i sådan en situation opfattes som truet. Der findes selvsagt mange forskellige mulige løsninger og handlestrategier for mænd, der opfatter deres maskulinitet som truet. En af disse handlestrategier kan imidlertid være at tilslutte sig den ekstreme islamisme, som tilbyder en klart defineret og stærk manderolleⁱⁱⁱ.

Pointen er, at det at have lav social status, kan opleves som en trussel mod ens maskulinitet og status som mand. Ekstrem islamisme tilbyder imidlertid en løsning på denne udfordring i form af en form for remaskulinisering. Forholdet mellem lav social status på den ene side og tilslutning til ekstreme grupperinger

på den anden side har med andre ord et køns- eller maskulinitetsaspekt (Jensen & Larsen 2019). Den maskulinitet som tilbydes af den ekstreme islamisme, er ganske vist illegitim i det brede samfunds øjne, men inden for det ekstreme islamistiske miljø, opfattes den som heroisk og stærk. Den har status af en form for hegemonisk maskulinitet *indenfor* de miljøer og subkulturer, der sympatiseres med, eller fascineres af, den ekstreme islamisme. Tendensen til at muslimske mænd med etnisk minoritetsbaggrund har lavere social status end majoritetsbefolkningen, kan således opfattes som en del af klangbunden for de kønnede processer, der fører i retning af tiltrækning til den ekstreme islamisme (cf. Hughey 2009, Christensen & Jensen 2010, Parpart 2015). Der er imidlertid ikke tale om nogen simpel eller entydig sammenhæng. Det er således ikke alle der rekrutteres til den ekstreme islamisme, der har et socialt udgangspunkt nederst i samfundet, og samtidig kan man uden videre konstatere, at det kun er et ganske lille mindretal af marginaliserede og socialt ekskluderede unge muslimske mænd, som tiltrækkes af den ekstreme islamisme. Man kan formulere det på den måde, at man ikke behøver at være socialt udsat, for at finde traditionelle og patriarkalske kønsforståelser attraktive. Men samtidig er sandsynligheden for at finde det løfte om remaskulinisering der ligger i disse forståelser attraktiv, rimeligvis højere for mænd, der i udgangspunktet oplever sig som ressourcetsvage og afmægtige og dermed mindre maskuline. Dette ræsonnement stemmer godt overens med den empiriske iagttagelse, at unge mænd som i en europæisk sammenhæng tiltrækkes af ekstrem islamisme i overvejende grad, har en relativt svag social baggrund (Cottee 2011, Bakker 2011, Hegghammer 2016, Neumann 2016, Hecker 2018). Den ekstreme islamisme tilbyder således noget, der i visse miljøer opfattes som en højstatus maskulinitet, og som for nogle mænd kan fremstå som et attraktivt alternativ i en situation, hvor ens maskulinitet og dermed sociale identitet som mand ellers opleves som truet.

3. Tilslutning til ekstreme grupperinger som remaskulinisering

Vi kan altså – i hvert fald et stykke hen ad vejen – forstå udviklingen af ekstremistiske holdninger og tilslutningen til ekstremistiske organiseringer som udtryk for en remaskuliniseringsstrategi. Det vil sige som en måde at genskabe og genoprette maskulinitet, som konkrete mænd kan opfatte som truet. Her bevæger vi os altså på det niveau, der omhandler tiltrækningskraft og mere eller mindre bevidste processer hos individuelle mænd.

I den internationale maskulinitetsforskning har den amerikanske sociolog og kønsforsker Michael Kimmel analyseret disse processer med empirisk fokus på mænd og højreekstremisme (Kimmel 2003, 2018). Kimmel har således vist, at højreekstremister ofte rekrutteres fra de nedadgående mobile dele af middelklassen. Der kan eksempelvis være tale om sønner af små forretningsdrivende, hvor det ikke er muligt at drive familievirksomheden videre. Ifølge Kimmel kan sådanne mænd opleve, at de uretmæssigt er frataget de symboler og ressourcer, som mænd ellers kan anvende til at performe maskulinitet. De oplever sig som afmaskuliniserede. Svaret hos sådanne mænd bliver nogle gange at søge ind i organiseringer, der dels har en traditionel og patriarkalsk kønsideologi, dels giver dem muligheden for gennem vold og aggression på adfærdsniveauet at vise, at de er 'rigtige mænd'. Dette indebærer også ofte en stærk antipati overfor kræfter, som mændene opfatter som afmaskuliniserende: Offentlige talpersoner for feminisme og ligestilling, samt store dele af staten. Samtidig har højreekstremister ifølge Kimmel ofte et modsætningsfyldt forhold til mænd med etnisk eller racial minoritetsstatus. På den ene side anser højreekstremistiske mænd ofte minoritetsmænd som værende *for*

maskuline, idet de opfattes som aggressive og som seksuelle prædatorer. Samtidig opfattes disse mænd imidlertid også som *for lidt maskuline*, idet de opfattes som feje, kujonagtige og i den forstand umandige (Kimmel 2003: 608). Minoritetsmænd opfattes altså på en og samme gang som for meget og for lidt maskuline, og ifølge den højreekstremistiske propaganda er det de højreekstremistiske mænds opgave, at 'mande sig op' for at bekæmpe 'de fremmede' og beskytte såvel nationen, som de hvide kvinder (Kimmel 2003, 2018).

På tilsvarende vis tilbyder den ekstreme islamisme en specifik form for remaskulinisering. Den velkendte amerikanske terrorforsker Marc Sageman har beskrevet, hvordan den heroiske mandlige kriger er blevet en central del af den ekstreme islamismes selvforståelse (Sageman 2008: 81-82). På tilsvarende vis har den danske køns- og ekstremismeforsker Mehmet Necef påpeget, at Islamisk Stats propaganda på afsenderniveauet artikulerede en idealiseret og romantiseret ide om maskulinitet, der baserede sig på en specifik og ekstrem fortolkning af Islam, der indebar en firkantet og indiskutabel forståelse af køn og som samtidig gav mænd høj status (Necef 2016). De britiske køns- og ekstremismeforskere Elizabeth Pearson og Emily Winterbotham har i tråd hermed påpeget, at:

“Daesh [arabisk ord for Islamisk Stat] spreder hypermaskuline normer, som bygger på en streng opdeling mellem manderoller og kvinderoller og begrænsede frihedsgrader for kvinder” (Pearson & Wintherbotham 2017: 67).

En stor del af Islamisk Stats propaganda har således en idealiseret manderolle som om-

drejningspunkt, ligesom propagandaen argumenterer for, at kvinders naturlige rolle er at støtte 'rigtige mænd', således at begge køn kan udfolde sig på hver sin – modsatrettede – måde i overensstemmelse med Allahs vilje. De to køn forudsætter og komplementerer altså hinanden. Der er efter alt at dømme tale om bevidst udtænkte former for appel. Bestemte forestillinger og symboler om maskulinitet og hvad en 'rigtig mand' er – i modsætning til en 'rigtig kvinde' – bruges altså aktivt som et virkemiddel i rekrutteringsøjemed og propagandaen er tilpasset mænd, især unge mænd (Necef 2016, van Leuven, Mazurana & Gordon 2016, se også Kimmel 2003: 605, for en diskussion af maskulinitet som rekrutteringsinstrument på den ekstreme højrefløj). Dallin van Leuven, Dyan Mazurana og Rachel Gordon har udtrykt det på den måde, at:

"[Islamisk Stats] tilstedeværelse i medierne er i det store hele struktureret og udtænkt med henblik på at tiltrække unge mænd som rekrutter, og benytter sig af hypermaskuliniserede og i særlig grad voldsbetonede motiver for at fremstille [Islamisk Stat] krigerne som indbegrebet af 'rigtige mænd'" (van Leuven, Mazurana & Gordon 2016: 107).

Disse motiver findes eksempelvis i form af de velkendte propagandavideoer, som Islamisk Stat før de seneste militære nederlag distribuerede på internettet, og som viste et billede af Islamisk Stats krigere som barske og handlekraftige, eller i Islamisk Stats propagandatidsskrift Dabiq som ofte havde samme type motiv (For en indholdsanalyse se Andersen & Sandberg 2018).

Den ekstreme islamismes måde at udnytte og spille på kønnede betydninger, kan måske bedst eksemplificeres, ved at trække på James Messerschmidt og Achim Rohdes (2018) analyser af maskulinitet i Osama Bin Ladens taler. I deres analyser viser Messerschmidt og Rohde (2018) således, hvordan Osama Bin Laden i propaganda, som bevidst spiller på kønnede betydninger, konstruerede en alternativ og oppositionel form for hegemonisk maskulinitet knyttet til ekstrem og militant Islam. I sine

taler beskrev Bin Laden således, hvordan vestlig militær aggression i de muslimske lande gik ud over civilbefolkningen, i særlig grad kvinder og børn. Hans taler rummede ofte en appel til muslimske mænd om at tage deres naturlige rolle som mænd på sig, og forsvare kvinder og børn mod den brutale vestlige aggression. På et mere abstrakt plan blev dette også formuleret som en appel om at leve op til sin naturlige rolle som mænd og forsvare Ummah'en (Messerschmidt & Rohde 2018). Ummah er det arabiske ord for det samlede transnationale sunnimuslimske fællesskab på tværs af etniske og nationale grænser, og er tankevækkende nok i grammatisk hunkøn. I forbindelse med forståelsen af ekstrem Islam som et forsvar for det transnationale fællesskab af muslimer har van Leuven, Mazurana og Gordon (2016) også betonet, i hvor høj grad Islamisk Stats propaganda lagde vægt på at vise vold mod sunnimuslimske kvinder og børn i eksempelvis Syrien og Gaza (van Leuven, Mazurana & Gordon 2016: 109). Vender vi tilbage til Messerschmidt og Rohdes analyser, kan man udtrykke det på den måde, at den maskulinitet, som blev konstrueret i Osama bin Ladens taler, nok var barsk og militant – endda voldelig – men at den samtidig blev fremstillet som et nødvendigt og uomgængeligt forsvar mod vestlig aggression og dermed som legitim og heroisk. Det overordnede budskab var således, at muslimske mænd nødvendigvis må 'mande sig op' og være barske, således at de sammen kan forsvare muslimske kvinder og børn samt befri de hellige muslimske steder i verden fra vestlig besættelse (Messerschmidt & Rohde 2018: 671). Der blev altså, i bevidst formuleret propaganda, konstrueret en særlig form for *heroisk maskulinitet*, en forestilling om mænd der griber til våben og på helt modig vis ofrer sig i kampen for at forsvare Ummah'en samt muslimske kvinder og børn (Messerschmidt & Rohde 2018). Det samme billede viser sig i analyser, af digterkunst knyttet til ekstrem og militant Islam, som fremstiller et romantiseret og idealiseret billede af ekstreme islamister der udøver vold som heroiske krigere, der beskytter muslimske kvinder og børn mod vestlige overgreb (Creswell & Haykel 2017: 35, se

også nedenfor)

I denne forbindelse skal det også fremhæves, at Islamisk Stats propaganda ikke afgrænsede sig til at tilbyde en barsk og heroisk maskulinitet til muslimske mænd, der aktivt tilsluttede sig den væbnede kamp. Også den modsatte logik gjorde sig gældende i den forstand, at Islamisk Stat, i bevidst formuleret propaganda aktivt, fremstillede muslimske mænd, der undlod at lade sig rekruttere af den ekstreme islamisme og drage til Syrien som umandige. Disse mænd fremstilledes således som feje og kujonagtige, og dermed feminine, og de udkammedes ved en sammenligning med de muslimske kvinder fra Vesten, som udviste mod nok til at drage til Syrien og tilslutte sig Islamisk Stat (van Leuven, Mazurana & Gordon 2016).

Skildringerne af køn og maskulinitet i den ekstreme islamismes propaganda er desuden ofte knyttet til en kritik af livet i Vesten, herunder en kritik af muslimers forhold i Vesten. Ifølge denne kritik praktiseres og forstås køn på en forkert måde i Vesten, idet der ikke er en klar skelnen mellem kvinderoller og manderoller. Kønsrollerne er med andre ord forvirrede og sammenblandede. Samtidig er muslimer, der opholder sig i Vesten ifølge propagandaen undertrykt og marginaliserede på en sådan måde, at det ikke er muligt for mændene at opfylde deres naturlige rolle som beskyttere og forsørgere. Mændene har derfor ikke mulighed for at være 'rigtige' mænd; og når mændene ikke kan være 'rigtige' mænd, er det heller ikke muligt for kvinder at være 'rigtige' kvinder (Necéf 2016). Vestens ideer om køn er altså korruperede, og selv rettroende muslimer i Vesten som ønsker det, har ifølge propagandaen vanskeligt ved at praktisere køn på en korrekt måde (van Leuven, Mazurana & Gordon 2016). Den ekstreme islamismes propaganda rummer dermed en eksplicit kritik, eller måske rettere en række religiøst begrundede moralske angreb, på vestlige liberale kønsforståelser, og fremfører et antimoderne, traditionalistisk alternativ (Necéf 2016). Heri ligger også en forståelse af, at det er nødvendigt at rejse bort fra Vesten, hvis man som

Muslim skal have mulighed for at praktisere køn på en korrekt måde.

Mens de kønnede mekanismer og forestillinger der er knyttet til højreekstremisme og ekstrem islamisme ligner hinanden – begge strømninger tilbyder remaskulinisering, og begge strømninger er eksplicitte tilhængere af traditionelle kønsroller – ser det anderledes og mere modsætningsfyldt ud i venstreekstreme miljøer. Imidlertid kan man også her finde tendenser til at dyrke en form for voldsbetonet hypermaskulinitet. Den svenske kønsforsker og idehistoriker Helena Hill har således vist, at 70'ernes marxistiske revolutionære strømninger implicit opfattede 'rigtige revolutionære' som handlekraftige og voldsparate *mænd* (i modsætning til kvinder) (Hill 2010), ligesom den danske køns- og maskulinitetsforsker Ann-Dorte Christensen har vist, at den ekstreme og aktivistiske danske venstrefløj i høj grad har været hjemsted for en form for maskulinitet, der bygger på vold, ligesom der i miljøet har været problemer med vold mod kvinder (Christensen 2010). Når dette kan betegnes som modsætningsfyldt skyldes det, at venstreekstreme miljøer ikke har det som en del af deres eksplicitte rekrutteringsstrategi at tilbyde hverken remaskulinisering eller heroisk maskulinitet, ligesom de i princippet ikke er tilhængere af traditionelle kønsrelationer. Tvært imod er det en integreret del af deres projekt at støtte ligestilling og forskellige former for feminisme. Når voldsbaserede former for maskulinitet alligevel opstår eller fremmes i adfærden i det venstreekstreme miljø peger det i retning af nogle ubevidste og ikke-intenderede mekanismer og processer. Man kan formulere det på den måde, at når et bestemt miljø befinder sig i mere eller mindre permanent konflikt, hvor brug af vold bliver et accepteret kampmiddel, sker der en brutalisering, som fremmer udviklingen, af bestemte former for maskulin adfærd. Samtidig er det formentlig sådan, at miljøer hvor der er meget vold og 'action' virker tiltrækkende på bestemte typer (unge) mænd, hvorfor sådanne miljøer vil tendere at tiltrække unge mænd, der allerede abonnerer på en barsk og voldsbaseret maskulinitet. Det er også på denne

baggrund, at man kan forstå opkomsten af nyere og mere paradoksale miljøer, eksempelvis de såkaldte AFA hooligans, som på den ene

side dyrker hooliganismens fascination af vold og ballade, men samtidig forstår sig selv som aktivistiske antifascister^{iv}.

4. Neotraditionalisering og kønnede gevinster

Som berørt ovenfor tilstræber den ekstreme islamisme at (gen)indføre en traditionel og patriarkalsk forståelse af køn. Centralt står her den specifikke sunnimuslimske retning, som betegnes salafisme. Salafismens grundide er således, at muslimer bør tilstræbe at efterligne profeten Muhammeds livsførelse, samt at Koranens beskrivelser af passende og korrekt levevis skal forstås bogstaveligt, hvorfor muslimer bør leve som de første tre generationer af Islam (Maher 2017). Nøgternt betragtet er der i vidt omfang tale om en nyere konstruktion, når eksempelvis vestlige unge forsøger at iscenesætte en 'traditionel' måde at gøre køn og maskulinitet. Man forsøger således at genopfinde en traditionel liveførelse på baggrund af en bogstavelig og konkret læsning af gamle tekster. Det skal også understreges, at den reelle kulturelle og historiske kontinuitet ikke altid er stor. Betragter man eksempelvis fotografier fra storbyer i muslimske lande fra 70'erne – Teheran eller Mogadishu- vil man således bemærke, at kvinder sjældent gik med tørklæde eller slør. I en vis forstand er nutidig ekstrem Islam, herunder dens kønsforståelse, således et moderne fænomen – en nutidig konstruktion, opstået i hvert fald til dels, på teologiske fakulteter på universiteterne i visse muslimske lande siden 70'erne (Mozzafari 2007). Den kulturelle og historiske kontinuitet som den ekstreme islamisme påberåber sig, er således et langt stykke hen ad vejen et postulat, og man kan i denne forstand tale om en form for neotraditionalisme, også hvad angår køn, altså en ny ide om, at man skal praktisere køn på en traditionel og patriarkalsk måde. Man kan naturligvis spørge hvorfor dette er en vigtig pointe. Ekstreme islamister anfører selv, at det er nødvendigt at gå tilbage til den livsførelse som var gældende på Mohammeds tid,

fordi Islam og muslimer er kommet på afveje siden, så hvis formålet er at skubbe til deres verdensbillede, er der ikke meget at vinde ved at påpege, at muslimer i lang tid ikke har levet på den måde ekstrem islamisme prædiker. Men når det eksempelvis, omhandler unge der er på vej til at blive fascineret af ekstrem islamisme, kan der formentlig ligge et vidst potentiale i at gennemhulle den ekstreme islamismes påberåbelse af autenticitet ved at påpege, at den ekstreme islamismes kønsforståelse svarer til, at almindelige danskere hævdede, at det eneste moralsk forsvarlige er at leve som i vikingetiden. Samtidig kan man påpege, at dette er en usædvanlig tolkning af Islam og at de fleste muslimske lærde ikke er enige heri.

Selv om den ekstreme islamismes traditionelle kønsforståelse i en vis forstand er en nyere opfindelse, og dermed lidt af et postulat, kan der være symbolske såvel som helt konkrete gevinster knyttet til denne måde at forstå og praktisere køn, især for mænd, men til en vis grad også for kvinder. På et symbolsk plan gives mænd generelt høj status, og den ekstreme islamisme rummer således et løfte om remaskulinisering i form af indtræden i det, jeg ovenfor med reference til Messerschmidt og Rohde (2018), har betegnet som en heroisk maskulinitet. De mere konkrete kønnede gevinster kan have forskellig karakter. Ser vi på Islamisk Stat kan det nævnes at der var mulighed for, at tilrejsende muslimske mænd, kunne gifte sig og få en kone, at ægteparret kunne få et hus og manden en fast løn (hvormed det blev muligt at leve op til en traditionel maskulin norm om at være familieforsørger), samt adgang til sexslaver (van Leuven, Mazurana & Gordon 2016: 108).

Løftet om adgang til kvinder – og dermed til sex- må opfattes som en central kønnet gevinst. Ægteskabet med frivillige eller tvungne kvinder fungerede samtidig som en fastholdelsesmekanisme. Det var alt andet lige vanskeligere for mænd, som var gift, og måske havde mindre børn, at rømme Islamisk Stat og forlade Syrien.

En anden type kønnet gevinst er knyttet til martyriet og døden i kamp. Det er en fast del af den ekstreme islamismes forestillingsverden, at krigere som dør martyrdøden kommer i Paradis og her belønnes med adgang til 72 jomfruer. Dette kan således opfattes som en særdeles kønnet seksuel belønning til mandlige krigere (Se Cook 2017). Før selvmordsbombeaktioner afholdes sågar undertiden såkaldte martyrbryllupper, hvor den kommende martyr fejres og symbolsk giftes med de jomfruer, som venter i Paradis (Hegghammer 2017: 199).

Mens den maskulinitet som tilbydes af, og dyrkes i, den ekstreme islamisme langt hen ad vejen har karakter af en patriarkalsk, traditionel og til dels voldsbaseret maskulinitet er der

også punkter hvor den afviger fra, hvad man, i hvert fald i Vesten, ville opfatte som strengt maskulin. Eksempelvis er det en social norm at vise følelser offentligt og i sociale interaktioner blandt mandlige ekstreme islamister. Det betragtes som efterstræbelsesværdigt at blive rørt og græde i en række sociale og religiøse sammenhænge, såsom under koranlæsning (Hegghammer 2017: 185). Det er også en integreret del af ekstrem islamisme at interessere sig for digte, også for mandlige krigere (Hegghammer 2017: 200) Der er naturligvis intet usædvanligt ved, at mænd læser digte, eller er digtere, heller ikke i Vesten. Alligevel kan man med en vis rimelighed hævde, at digtlæsning ikke i Vesten er en aktivitet, som almindeligvis forbindes med barske og militante maskuliniteter. Disse nuancer betyder dog ikke, at de mekanismer og rekrutteringsstrategier som er knyttet til ekstrem islamisme, ikke har med maskulinitet og køn at gøre, men blot at den maskulinitet som dyrkes blandt mandlige ekstreme islamister, på nogle punkter er lidt anderledes konfigureret end dominerende vestlige forestillinger om stærk og hård maskulinitet.

5. Hvad med kvinderne?

Ovenstående har især handlet om mænd og maskulinitet. Denne vinkel er begrundet i, at de fleste der rekrutteres til den ekstreme islamisme som nævnt er mænd, samt især det forhold, at langt de fleste som er involveret i voldelig terrorisme, er mænd. Som nævnt ovenfor anslås det således at over 90 % af gerningspersonerne i terrorangreb mellem 1982 og 2016 var mænd (Noonan 2017). Mænd er dermed særligt relevante i forsknings- og forebyggelsesmæssig sammenhæng.

Der er imidlertid også kvinder, som har tilsluttet sig den ekstreme islamisme, og også for kvinders vedkommende er det muligt at pege på kønnede mekanismer, motiver og rekrutteringsstrategier, ligesom der eksisterer ekstrem islamistisk propaganda som retter sig specifikt mod kvinder (Jacobsen 2019).

Hvad angår kvinders deltagelse i den ekstreme islamisme kan det nævnes, at det danske Center for Terroranalyse i 2018 anførte, at *"Kvinder nu udgør hver syvende af det samlede antal danske udrejste [til Islamisk Stat] og næsten halvdelen af dem, der nu befinder sig i konfliktzonen"* (CTA 2018: 5-6). I Rusland-Tjetjenien konflikten spillede en selvmordsgruppe bestående af kvindelige tjetjenske krigsenker kendt som De sorte enker en vis rolle^v. Og hvad angår Islamisk Stats aktiviteter i Syrien, har kvinder spillet en betydningsfuld rolle. Her skal den såkaldte al-Khanssaa Brigade som fungerede i byen Raqqa, og som bestod udelukkende af kvinder, fremhæves. Der var dog ikke tale om en egentlig kampbrigade, men snarere om en art religiøst politi, der overvågede, hvorvidt kvinder overholdt religiøse regler i det offentlige rum (van Leuven, Mazurana & Gordon 2016: 105). Der kan også

findes et enkeltstående eksempel på højtstående kvindelig deltagelse i Islamisk Stats propagandaafdeling, nemlig Ahlam Al-Nasr (Se Creswell & Hayken 2017: 39 ff.). Disse eksempler er dog undtagelser. Helt overvejende har kvinder spillet en tilbagetrukket og mindre aktivistisk rolle i den ekstreme islamisme, og de har sjældent deltaget i egentlige kamphandlinger. Når de ovenstående eksempler har tiltrukket sig opmærksomhed er det således netop fordi de bryder med det generelle billede af forholdet mellem køn og ekstremistisk vold (Noonan 2017).

Selv om kvinder kun sjældent har deltaget i egentlige kamphandlinger, har ekstreme islamistiske grupper imidlertid ofte forsøgt at rekruttere kvinder. Det gælder i særlig grad Islamisk Stat. Det følger for så vidt logisk af Islamisk Stats ambition om at opbygge et helt nyt samfund, et kalifat, at det er nødvendigt at rekruttere kvinder, for at kunne skabe en befolkning, der kan danne familier og reproducere sig, og for at kunne udfylde feminint konnoterede professioner og samfundsroller. Islamisk Stat har således, i bevidst formuleret propaganda, aktivt forsøgt at rekruttere kvinder, og de har fungeret som hustruer til Islamisk Stats krigere foruden som lærere, sygeplejersker etc. Det forventedes således, at kvinder som tilsluttede sig Islamisk Stat giftede sig med en mandlig kriger og brylluppet fandt ofte sted ganske kort efter ankomsten til Syrien (van Leuven, Mazurana & Gordon 2016: 112). I denne forbindelse skal det igen nævnes, at kvinderne i vidt omfang blev brugt som belønning til de mandlige krigere, samt til at holde på mændene og undgå at de forlod Islamisk Stat.

I sin rekrutteringsstrategi har Islamisk Stat altså i vidt omfang spillet på kønsspecifikke symboler og betydninger, også i den del af propagandaen der var rettet mod kvinder. Udgangspunktet har været i en traditionel og patriarkalsk forståelse af køn, og propagandaen har gennemgående forsøgt at appellere til kvinder ved et løfte om, at kvinder i Islamisk Stat kunne realisere deres potentiale som 'rigtige' kvinder, fordi mændene i Islamisk Stat var rigtige mænd frem for feminiserede og afmaskuliniserede vestlige mænd (Necf 2016). Dette romantiserede og idealiserede løfte om at realisere sig selv som en 'rigtig' kvinde, moder og hustru, der lever i overensstemmelse med de religiøse love for kønnene, og indgår i romantisk relation med en rigtig og maskulin mandlig kriger, blev i propagandaen ofte akkompagneret af en påpejning af de farer som kvinder er udsat for i Vesten i form af risikoen for overfald, voldtægt mv. (van Leuven, Mazurana & Gordon 2016: 106). Desuden rummede propagandaen ofte skildringer af det 'hyggelige' hverdagsliv og de stærke vinderelationer mellem kvinder i Islamisk Stats besatte områder. På tilsvarende vis har den danske ekstremismeforsker Sara Juul Jacobsen vist, at dansk ekstrem islamistisk propaganda ofte har spillet på kvinders rolle som moder og hustru, ligesom denne propaganda ofte har kritiseret vestlig seksualisering af kvinder, samt vestlige mediers tendens til at fremstille muslimske kvinder som ofre (2016, 2019)^{vi}.

Selv om det for udenforstående kan virke paradoksalt, at kvinder som er vokset op i Vesten tilsluttede sig Islamisk Stat, kan der skelnes mellem minimum 4 kønsspecifikke grunde til, at kvinder kan finde det attraktivt at tilslutte sig den ekstreme islamisme, eller mere specifikt Islamisk Stat: *For det første* at muslimske femininiteter her tillægges værdi. I Vesten diskuteres muslimske kvinder ofte som en problematisk kategori eller som et problem i offentlige debatter om Islam, indvandring, køn og integration (Andreassen 2005). Dette gælder især relativt traditionelle måder at performe muslimsk femininitet på adfærdsniveauet, eksempelvis at gå med slør eller undlade at give hånd til mænd.

Den ekstreme islamisme udgør imidlertid en kontekst, hvor traditionelle måder at være muslimsk kvinde på, tvært imod tillægges høj socialværdi (Jacobsen, 2016, 2019). For det andet tilbuddet om en entydig og indiskutabel måde at forstå køn på, hvor kønnene er forskellige, modsatrettede og komplementerer hinanden. Det kan virke paradoksalt, at dette skulle være attraktivt for unge kvinder opvokset i Vesten, ovenikøbet undertiden unge kvinder, som tidligere i deres liv har fremstået stærke, selvstændige og har udvist feministiske sympatier^{vii}. Men i den ekstreme islamismes kønsforståelse ligger et tilbud om en fast og stabil kønsidentitet som kvinde, og for nogen kan det formentlig være en gevinst, at køn netop ikke opfattes som værende ustabil og til forhandling. For det tredje kan der for nogen være tale om en dybt religiøst funderet overbevisning om, at den ekstreme islamismes kønsforståelse er den rigtige måde at praktisere køn på, i overensstemmelse med Islam. Endelig for det fjerde kan der være tale om en romantisk fascination af de maskuline kriger-mænd, og nogen kan være tiltrukket af løftet om romantik og ægteskab med disse.

Hvad angår rekruttering foregår den for både kvinders og mænds vedkommende på en måde, der appellerer til specifikke forestillinger om maskulinitet og femininitet. Især når det angår Islamisk Stat er der også den fællesnævner, at internettet har udgjort en central kanal for spredningen af propaganda rettet mod henholdsvis kvinder og mænd. Når denne fællesnævner er berørt, skal det imidlertid også fremhæves, at der findes betydelige kønsforskelle, hvad angår de kanaler som mænd og kvinder typisk rekrutteres gennem. Det er således velbelyst, at kvinder ofte rekrutteres *alene, eller stort set alene*, via internettet og sociale medier. Dette kan foregå i al hemmelighed på eget værelse og uden forældres og venners kendskab (van Leuven, Mazurana & Gordon 2016: 105). I modsætning hertil rekrutteres mænd i højere grad i kollektive sociale sammenhænge, der ikke kan kaldes offentlige i egentlig forstand, men som dog finder sted uden for hjemmet. Når kvinder i højere grad rekrutteres i hjemmet via inter-

nettet og sociale medier, hænger det sammen med, at de ikke har adgang til de samme sociale fora som mændene. I den ekstreme islamismes kønsforståelse er skellet mellem

det offentlige og det private rum nemlig i høj grad også et skel mellem mænds og kvinders sociale arenaer.

6. Konklusion, diskussion og interventionsmæssige implikationer

På baggrund af ovenstående diskussion kan vi foreløbig konkludere, at der er stærke argumenter for, at tilslutningen til ekstremistiske organiseringer – herunder specifikt ekstrem islamisme – har en række kønnede dimensioner. Den ekstreme islamisme tilbyder således en form for remaskulinisering, som kan fremstå attraktiv for mænd, der oplever deres maskulinitet som truet. Mere overordnet opererer den med en traditionel og patriarkalsk kønsideologi, som giver mænd en høj status, men som også kan være attraktiv for nogle kvinder.

Denne konklusion afføder imidlertid en række diskussioner af forskellig karakter. Et spørgsmål er *for det første*, hvor bevidst disse mekanismer udfolder sig. Svaret afhænger af hvilket niveau man iagttager. Eksisterende forskning peger på, at såvel højreekstremistisk som ekstrem islamistisk propaganda eksplicit forholder sig til køn og spiller på kønnede betydninger og symboler. Afsenderne af propagandaen er med andre ord bevidste om at benytte køn som appel i rekrutteringsøjemed. Kigger man derimod på tiltrækningskraft hos modtageren og dermed på konkrete personer – oftest mænd – der tilslutter sig den ekstreme islamisme, udspiller mekanismerne sig formentlig delvist ubevidst. Direkte adspurgt ville disse nok anføre, at hele den vestlige levevis – herunder måden køn forstås og praktiseres – er forkert. Men de vil næppe forklare deres tilslutning til ekstremistiske organiseringer med et ønske om remaskulinisering. Dette hænger sammen med det generelle forhold, at kønnede betydninger og motiver ofte fungerer på en måde, som kun er delvist bevidst.

For det andet, og til dels overlappende her-

med, skal det understreges, at de kønnede mekanismer som denne artikel har diskuteret skal opfattes som en *supplerende* forklaring, snarere end som en forklaring, der står i modsætning til andre typer af individuelle og/eller sociale baggrundsfaktorer og mekanismer. Her må politiske – herunder politisk-religiøse – motiver ikke overses. Det er rimeligt at hævde, at ekstreme islamister (og højre- såvel som venstreekstremister) først og fremmest ønsker at ændre verden. For ekstreme islamisters vedkommende ofte begrundet i en dyb overbevisning om, at den ændring de forsøger at fremme, er i overensstemmelse med en korrekt forståelse af Islam (se Dawson & Amarasingam 2017, Larsen 2019). Dette ønske om at ændre verden må altså spille en central rolle i vores forståelse af tilslutning til ekstreme grupperinger. Man taler imidlertid i forskningen om *sekundære gevinster* ved deltagelse i ekstreme grupper (Klandermans 2004). Sekundære gevinster ved deltagelse i ekstreme grupper er gevinster, der ligger ud over den samfundsforandring man kæmper for, og kan for eksempel være status i et bestemt miljø. I denne forbindelse kan man forstå remaskulinisering som en delvis ubevidst sekundær gevinst ved deltagelse i ekstreme islamistiske grupper. Med andre ord: Ekstreme islamister ønsker først og fremmest at kæmpe for en verden, som er i overensstemmelse med deres politisk-religiøse opfattelse, men de opnår i tilgift hertil, en form for remaskulinisering, og løftet om remaskulinisering kan være med til at gøre tilslutningen til ekstremistiske organiseringer desto mere attraktiv.

For det tredje kan man diskutere, hvor godt de kønnede mekanismer der er belyst oven-

for, passer sammen med mere strukturelle sociale forklaringer, der peger på betydningen af marginalisering og social eksklusion. Necef, der er nævnt ovenfor, markerer en skeptisk position overfor sådanne strukturelle og sociale forklaringer. For Necef indebærer en kønnet analyse, at unge muslimer vælger at søge i retning af den ekstreme islamisme, ikke fordi de er marginaliserede og socialt ekskluderede, men fordi de er i opposition til vestlige liberale måder at forstå og praktisere køn. Der er således, ifølge Necef, tale om en antimoderne bevægelse, som ikke er knyttet til social udsathed (Necef 2016). Jævnfør diskussionen om køn og intersektionalitet overfor må man medgive Necef, at det ikke er alle der rekrutteres til den ekstreme islamisme, der har et socialt udgangspunkt nederst i samfundet (selv om nyere opgørelser viser at de udgør et flertal (se Cottee 2011, Bakker 2011, Hegghammer 2016, Neumann 2016, Hecker 2018). Og tilsvarende kan man konstatere, at det kun er et ganske lille mindretal af marginaliserede og socialt ekskluderede unge muslimske mænd, som tiltrækkes af den ekstreme islamisme. Der er altså som nævnt ovenfor ikke tale om en entydig eller simpel sammenhæng. Ikke desto mindre er det muligt at bygge bro mellem Necefs argumentation og et perspektiv, der medtager de sociale og strukturelle baggrundsfaktorer. Man kan formulere det på den måde, at man ikke behøver at være socialt udsat for at finde traditionelle og patriarkalske kønsforståelser attraktive. Men samtidig er *sandsynligheden* for at finde det løfte om remaskulinisering der ligger i disse forståelser attraktiv rimeligvis højere for mænd, der i udgangspunktet oplever sig som ressourcetsvage og afmægtige og dermed mindre maskuline. Man kan med andre ord antage, at løftet om remaskulinisering i særlig grad appellerer til mænd, der opfatter deres maskulinitet som truet (van Leuven, Mazurana & Gordon 2016: 107)

Denne sammenhæng mellem strukturelle og sociale baggrundsfaktorer på den ene side og de kønnede mekanismer på den anden, er *for det fjerde* relevant, fordi den kan være med til at løse nogle grundlæggende proble-

mer i den forskning, der søger at afdække de mekanismer, der får individer til at tilslutte sig ekstreme grupperinger. Kimmel, som er nævnt ovenfor, har påpeget, at denne forskning i høj grad er opdelt mellem forskere, der peger på betydningen af strukturelle overindividuelle forhold, og forskere der beskæftiger sig med individuelle psykologiske dispositioner, hvorfor der i høj grad er brug for at bygge bro mellem disse to positioner i forskningen. Det er imidlertid en pointe, at de kønnede mekanismer der diskuteres i denne artikel, netop kan være med til at bygge en sådan bro (Kimmel 2018, Jensen og Larsen 2019). Man kan således forstå de kønnede mekanismer, som et led der medierer mellem individers strukturelt givne sociale situation og deres oplevelser og valg. Udtrykt på en anden måde er oplevelsen af afmaskulinisering en mekanisme, der bygger bro mellem overordnede sociale forhold og individuelle strategier.

Men hvordan stiller påpegningsen af disse kønnede mekanismer os i forhold til forebyggelse og intervention? Her må man udvise en vis ydmyghed, dels fordi tilslutning til ekstremistiske grupperinger beror på en række komplekse forhold, dels fordi de kønnede mekanismer der har været denne artikels omdrejningspunkt rummer en række nuancer. Ikke desto mindre er det muligt at give et bud på nogle interventioner i et kønsperspektiv. Som minimum kan der indkredses tre: *For det første* peger ovenstående diskussion på, at såvel (unge) kvinder som (unge) mænd kan være tiltrukket af ekstrem islamisme. Det de tiltrækkes af, er på en måde helt forskelligt (modsatrettede og gensidigt udelukkende kønsroller), men knyttet til samme overordnede traditionalistiske og patriarkalske kønsideologi. Desuden foregår rekrutteringen af henholdsvis kvinder og mænd af forskellige kanaler, fordi skellet mellem det maskuline og det feminine i den ekstreme islamismes verdensbillede, modsvares af skellet mellem det offentlige rum og det private rum. Rekrutteringen af mænd foregår naturligvis ikke i fuld offentlighed, snarere i skjulte og hemmelige fællesskaber, men rekrutteringen af unge kvinder foregår om muligt endnu mere skjult og

diskret, undertiden på pigeværelset i al hemmelighed uden hverken venners eller families kendskab (van Leuven, Mazurana & Gordon 2016: 105, Seierstad 2017). I et kønsperspektiv er det vigtigt, at aktører der arbejder med forebyggelse af tilslutning til ekstreme grupperinger, som minimum er opmærksomme på denne kønsforskel, da man ellers nemt ville kunne overse begyndende tegn på pigers tilslutning til ekstrem islamisme. *For det andet* er den ekstreme islamismes propaganda, som belyst ovenfor, kendetegnet ved et idealiseret og romantiseret billede af især handlekraftige og modige mandlige krigere, der kæmper for at forsvare muslimske kvinder og børn mod vestlige aggressorer. Mænd tilbydes således gennem propagandaen at få del i det, jeg ovenfor har benævnt heroisk maskulinitet, hvilket indirekte kan have appel til unge kvinder, der kan finde den heroiske maskulinitet attraktiv og romantisk. I et kønsperspektiv ligger der et vigtigt interventionsmæssigt potentiale i udbredelse af fakta om de reelle kønsrelationer i eksempelvis Islamisk Stat, herunder hvordan kvinder faktisk behandles og hvordan Islamisk Stats krigere faktisk har opført sig i de områder man besatte. Her kan fremhæves de eksempler på kønnet vold som blev nævnt i indledningen til denne artikel (systematisk voldtægt, seksuel tortur, offentlig

massevoldtægt, sexslaveri mv.). Der er tale om fakta om adfærd, som har potentiale til at gennemhulle propagandaens romantiserede og idealiserede billede af ædle og heroiske mandlige krigere. Desuden kan man påpege det absurde i forestillingen om, at det skulle kunne lade sig gøre at skrue tiden tilbage og leve som i Mohammeds tid. *For det tredje* rummer kønsperspektivet nogle mere indirekte implikationer af integrationspolitisk og socialpædagogisk karakter. Selv om sammenhængen ikke er entydig eller simpel, kan man som diskuteret ovenfor argumentere for, at sandsynligheden for at finde det tilbud om remaskulinisering der ligger i den ekstreme islamisme attraktivt, formentlig er højere for mænd, der i udgangspunktet oplever sig som ressourcetsvage og afmægtige og dermed mindre maskuline. Det er derfor i et kønsperspektiv vigtigt at arbejde målrettet med de sociale årsager, der kan være til, at unge mænd oplever, at de ikke har adgang til de symboler og ressourcer, som mænd ellers kan bruge til at performe maskulinitet fx arbejde og uddannelse. Med andre ord bekræfter kønsperspektivet indirekte relevansen af den almene betragtning, at arbejdet med at modvirke sociale problemer, marginalisering og eksklusion, står centralt i indsatsen for at modvirke tilslutningen til ekstrem islamisme.

Litteraturliste

- Amnesty International (2014). *Escape from hell: torture and sexual slavery in Islamic State captivity in Iraq*. London: Amnesty International.
- Andersen, Jan C. & Sandberg, Sveinung (2018). "Islamic State Propaganda: Between Social Movement Framing and Subcultural Provocation". *Terrorism and Political Violence*. Publisert online før print. DOI: 10.1080/09546553.2018.1484356).
- Andreassen, Rikke (2005). *The Mass Media's Construction of Gender, Race, Sexuality and Nationality*. Ph.d. afhandling Toronto University.
- Bakker, Edwin (2011). "Characteristics of Jihadi terrorists in Europe (2001-2009)". I *Jihadi Terrorism and the Radicalization Challenge: European and American Experiences* af Rik Coolsaet (red.). Ashgate: Aldershot: 131-144.
- Bourgois, Philippe (1996). "In Search of Masculinity". *British Journal of Criminology* 36(3): 412-27.
- Butler, Judith (1990). *Gender Trouble*. London: Routledge.
- Choo, Hae Yeon & Ferree, Myra Marx (2010). "Practicing Intersectionality in Sociological Research: A Critical Analysis of Inclusions, Interactions, and Institutions in the Study of Inequalities". *Sociological Theory* 28(2): 129-149.
- Christensen, Ann-Dorte & Jensen, Sune Qvotrup (2014). "Combining hegemonic masculinity and intersectionality". *NORMA: International Journal for Masculinity Studies* 9(1):60-75.
- Christensen, Ann-Dorte & Jensen, Sune Qvotrup (2010) (red.). "Men, Resistance and Political Radicalization". Special issue. *NORMA: International Journal for Masculinity Studies* 5(2).
- Christensen, Ann-Dorte & Jensen, Sune Qvotrup (2019). "Intersectionality". I *International Handbook of Masculinity Studies*, af Ulf Mellström and Lucas Gottzen (red.). Under udgivelse.
- Christensen, Ann-Dorte & Rasmussen, Palle (2015) (red.). "Masculinity, war and violence". Special issue, *NORMA: International Journal for Masculinity Studies* 10: 3-4.
- Christensen, Ann-Dorte (2010). "Resistance and violence: Constructions of masculinities in radical left-wing movements in Denmark". *NORMA: International Journal for Masculinity Studies* 5(2): 151-168.
- Collins, Patricia Hill & Bilge, Sirma (2016). *Intersectionality*. Malden MA: Policy Press.
- Connell, Raewyn W. & Messerschmidt, James (2005). "Hegemonic Masculinity: rethinking the concept". *Gender & Society* 19(6): 829-859.

- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R.W. (2016). "Masculinities in global perspective: hegemony, contestation, and changing structures of power". *Theory and Society* 45(4): 303-318.
- Cook, David B. (2017) 'Contemporary Martyrdom: Ideology and Material Culture', I Hegghammer, Thomas (red.) *Jihadi Culture: The Art and Social Practices of Militant Islamists*". Cambridge: Cambridge university Press: 151-170.
- Cottee, Simon (2011). "Jihadism as a Subcultural Response to Social Strain: Extending Marc Sageman's "Bunch of Guys" Thesis". *Terrorism and Political Violence* 23(5): 730-751.
- Crenshaw, Kimberlé Williams (1991). "Mapping the margins – Intersectionality, identity politics and violence against women of colour". *Stanford Law Review* 43: 1241-1299.
- Creswell, Robyn & Haykel, Bernard (2017). "Poetry in Jihadi Culture". I *Jihadi Culture: The Art and Social Practices of Militant Islamists* af Thomas Hegghammer (red.). Cambridge: Cambridge University Press: 22-41.
- CTA (Center for Terror Analyse) (2018). *Vurdering af terrortruslen mod Danmark*. København: Center for Terroranalyse.
- Dawson, Lorne L. & Amarnath, Amarasingam (2017). "Talking to Foreign Fighters: Insights into the Motivations for Hijrah to Syria and Iraq". *Studies in Conflict and Terrorism* 40(3): 191-210.
- Gottzén, Lucas & Jonsson, Richard (red.) (2012): *Andra män. Maskulinitet, normskapande och jämställdhet*. Malmö: Gleerups.
- Hearn, Jeff., Nordberg, Marie, Andersson, Kjerstin, Balkmar, Dag, Gottzén Lucas, Klinth Roger, Pringle Keith & Sandberg Linn et al. (2012). "Hegemonic Masculinity and Beyond: 40 years of Research in Sweden". *Men and Masculinities* 15(1): 31-55.
- Hecker, Marc. (2018). "137 Shades of Terrorism: French Jihadists Before the Courts". Focus stratégique No. 79, Paris: Institut français des relations internationales.
- Hegghammer, Thomas (2017). "Non-military Practices in Jihadi Groups". I *The Art and Social Practices of Militant Islamists* af Thomas Hegghammer (red.). Cambridge: Cambridge university Press: 171- 201.
- Hegghammer, Thomas. (2016). *Revisiting the poverty-terrorism link in European Jihadism*. Paper presented at Society for Terrorism Research Annual Conference, Leiden.
- Hill, Helena (2010). "En riktig revolutionär: klass, kön och politisk motstånd i den svenska 68-vänstern". *NORMA: International Journal for Masculinity Studies* 5(2) 114-131.
- Hughey, Mathew W. (2009). "Black Aesthetics and Panther Rhetoric: A critical Decoding of Black Masculinity in The Black Panther, 1967-80". *Critical Sociology* 35(1): 29-56.
- Jacobsen, Sara Juul (2019). "Calling on Women: Female-Specific Motivation Narratives in Danish Online Jihad Propaganda", *Perspectives on Terrorism* 13(4): 13-26.
- Jacobsen, Sara Juul (2016) 'Mother', "martyr wife" or "mujahida": the Muslim woman in Danish online jihadi Salafism'. *Tidsskrift for Islamforskning* 10(1): 165-187.

- Jensen, Sune Qvotrup & Larsen, Jeppe Fuglsang (2019). Sociological perspectives on Islamist radicalization – bridging the micro/macro gap. *European Journal of Criminology*. Publisert online før print <https://doi.org/10.1177/1477370819851356>.
- Kimmel, Michael (2003). "Globalization and its Mal(e)contents: The Gendered Moral and Political Economy of Terrorism". *International Sociology* 18(3): 603-620.
- Kimmel, Michael (2018). *Healing the hate: How young men get into – and out of – violent extremism*. Oakland: University of California Press.
- Klandersmans, Bert (2004). "The Demand and Supply of Participation: Social-Psychological Correlates of Participation in a Social Movement". I *The Blackwell Companion to Social Movements* af David A. Snow, Sarah A. Soule & Hans Peter Kriesi (red.). Maldon: Blackwell: 360-380.
- Larsen, Jeppe Fuglsang (2019). "Reinstating and contextualizing religion in the analysis of Islamist radicalization in the West". under publicering
- Van Leuven, Dallin, Mazurana, Dyan & Gordon, Rachel (2016). "Analyzing the Recruitment and use of Foreign Men and Women in Isil Through a Gender Perspective". I *Foreign Fighters under International Law and Beyond* af Andrea Guttry, Francesca Capone & Christophe Paulussen: 97-120.
- Maher, Shiraz (2016). *Salafi-Jihadism – The History of an Idea*. London: Hurst & Co.
- Messerschmidt James W & Rohde Achim (2018). "Osama bin Laden and his Jihadist Global Hegemonic Masculinity". *Gender & Society* 32(5): 663-685.
- Messerschmidt, James W. & Rohde Achim Rohde (2018). "Reflections on Osama Bin Laden and his jihadist global hegemonic masculinity". *Gender & Society* 32(5): 663-685.
- Messerschmidt, James W. (2012). "Engendering Gendered Knowledge: Assessing Academic Appropriation of Hegemonic Masculinity". *Men and Masculinities* 15(1): 56-76.
- Messerschmidt, James W. (2012). "Engendering Gendered Knowledge: Assessing Academic Appropriation of Hegemonic Masculinity". *Men and Masculinities* 15(1): 56-76.
- Mozzafari, Mehdi (2007). "What is Islamism? History and Definition of a Concept". *Totalitarian Movements and Political Religions* 8(1): 17-33.
- Necef, Mehmet Ümit (2016). *If men were men then women would be women": ISIL's construction of masculinity and femininity*. News analysis, Videnscenter om det moderne Mellemøsten.
- Neumann, Peter. R. (2016). *Radicalized – New Jihadists and the Threat to the West*. London: I.B. Tauris.
- Noonan, Regina T. (2018). "Gendered Terrorism- The Link Between Sex and Organized Violence". *Elements* 13(2): 19-27
- Parpart, Jane L. (2015). "Militarized masculinities, heroes and gender inequality during and after the national struggle in Zimbabwe". *NORMA, International Journal for Masculinity Studies* 10(3-4): 312-325.
- Pearson, Elizabeth & Emily Winterbotham (2017). "Women, Gender and Daesh Radicalization". *The Rusi Journal* 162(3): 60-72.
- Sageman, Marc (2008). *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press Philadelphia.

Seierstad, Åsne (2017). *To søstre*. København: Gyldendal.

Starck, Kathleen & Russell, Luyt (2019). "Political Masculinities, Crisis Tendencies, and Social Transition: Toward an Understanding of Change". *Men and Masculinities* 22(3): 431-443.

Walklate, Sandra, McCulloch, Jude, Fitz-Gibbon, Kate and Maher, JaneMaree (2019). "Criminology, gender and security in the Australian context: Making women's life matter". *Theoretical criminology* 23(1): 60-67.

West, Candace & Fenstermaker, Sarah (1995). "Doing difference". *Gender & Society* 9(1): 8-37.

West, Candace & Zimmerman, Don H. (1987). "Doing Gender". *Gender and Society* 1(2): 125-151.

Noter

- i)** Alle citater i artiklen er oversat til dansk af forfatteren/SQJ
- ii)** Strengt taget er Connells teoridannelse og begrebet om hegemonisk maskulinitet mere kompliceret og omdiskuteret end det er muligt at redegøre for inden for rammerne af denne artikel. Eksempelvis betoner Connell, at hegemonisk maskulinitet er den mest anerkendte og accepterede maskulinitet i et givent samfund, mens andre forfattere derimod primært bruger begrebet til at betegne markante og magtfulde maskuliniteter, der legitimerer mænds magt over kvinder og over mindre maskuline mænd, uanset spørgsmålet om hvor bred accept denne maskulinitetsform nyder. Det ligger uden for artiklens rammer at diskutere disse teoretiske nuancer (Se Hearn et. Al. 2012, Messerschmidt 2012, Christensen & Jensen 2014)
- iii)** En anden handlestrategi, som har en vis lighed med tilslutning til ekstreme miljøer kan være at tilslutte sig kriminelle gademiljøer. På et overordnet plan kan man således sige, at vold og det at være hård, barsk eller ligefrem afstumpet kan være en kilde til maskulinitet for mænd – måske især unge mænd – der ikke har andre ressourcer at knytte deres maskulinitet op på (Bourgois 1995). Sammenhængen mellem social lav status og deltagelse i kriminelle gademiljøer har altså også et køns- eller maskulinitetsaspekt, uden at sammenhængen er entydig eller simpel. Se også den afsluttende diskussion.
- iv)** AFA hooligans skal naturligvis også ses som et modspil til tendenser til racisme og højreekstremisme i hooligan-/supportermiljøet.
- v) Rusland-Tjetjenien konflikten er relevant i forbindelse med diskussionen af ekstrem islamisme, dels fordi konflikten havde en religiøs dimension, dels fordi en del senere krigere i eksempelvis Syrien har haft tjetjensk baggrund.
- vi)** Jacobsen påpeger i tillæg hertil at dansk ekstrem islamistisk propaganda – ud over traditionelle kvinderoller – har fokuseret på kvinders pligt til at deltage i konflikter som aktivt kæmpende Mujahida (kvindelige krigere) (2016, 2019). Denne påpegning er usædvanlig i international sammenhæng, men den viser at tolkning af ekstrem Islam såvel som ekstrem islamistisk propaganda tager form af den sociale og kulturelle kontekst den indgår i, her den danske kontekst hvor kvinder almindeligvis opfattes som aktive og handlekraftige.
- vii)** Se eksempelvis den norske journalist Åsne Seierstadts skildring af de processer, der førte til, at to norsk-somaliske søstre tilsluttede sig Islamisk Stat. Der var tale om to unge kvinder, som tidligere havde udvist feministiske sympatier og som havde imponeret deres lærere, fordi de fremstod stærke og havde deres meningers mod (Seierstadt 2017).

